

INFORMACJE NIEZBĘDNE DO PRZYGOTOWANIA SIĘ NA KONKURS KRAJOZNAWCZY

XLIV OGÓLNOPOLSKIEGO RAJDU GRUNWALDZKIEGO

organizowanego przez Zarząd Oddziału Małopolskiego Polskiego Towarzystwa
Schronisk Młodzieżowych w dniach 10 - 13 października 2019 r.

SKRÓCONA HISTORIA RUCHU SCHRONISK MŁODZIEŻOWYCH NA ŚWIECIE oraz POLSKIEGO TOWARZYSTWA SCHRONISK MŁODZIEŻOWYCH:

Prekursorem idei tworzenia schronisk młodzieżowych był niemiecki nauczyciel Richard Schirmann, dzięki któremu w 1912 r. uruchomiono pierwsze na świecie schronisko w miejscowości Altena. W 1919 r. powstało Niemieckie Stowarzyszenie Schronisk Młodzieżowych, w 1924 Szwajcarskie i – jako trzecie – w 1926 r. Polskie. Do 1932 r. takie Stowarzyszenia utworzone zostały także w Holandii, Belgii, Norwegii, Danii, Wielkiej Brytanii (Anglii, Szkocji i Irlandii Północnej), Francji, Irlandii i na Nowej Zelandii.

W październiku 1932 r., w Amsterdamie, powołano Międzynarodową Federację Schronisk Młodzieżowych (International Youth Hotel Federation).

Myśl tworzenia oparcia dla ruchu turystycznego młodzieży podjęta została przez nauczycieli z Ziemi Krakowskiej. W roku 1926 powstało Stowarzyszenie Polskich Schronisk Młodzieżowych. Również w 1926 r. Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego zaczęło popularyzować akcję organizowania tzw. „punktów oparcia” dla wycieczek szkolnych i obozów wędrownych. Dzięki zgromadzonym funduszom w 1931 r. „na Oleandrach” oddano do użytku pierwszy w Polsce (wybudowany od podstaw) młodzieżowy dom wycieczkowy (z 218 łózkami). Do wybuchu II wojny światowej uruchomiono schroniska młodzieżowe m.in. w Augustowie, Nowej Słupi, Kaliszu i Sromowcach Niżnych. W 1939 r. działało aż 212 schronisk młodzieżowych.

Po zakończeniu II wojny światowej schroniska młodzieżowe nie wznowiły działalności – stając się ofiarą ówczesnego systemu politycznego. Dopiero w 1959 r. reaktywowano Polskie Towarzystwo Schronisk Młodzieżowych –

ponownie z inicjatywy nauczycieli krakowskich. Jednym z twórców i animatorów PTSM był honorowy Prezes PTSM i Oddziału Małopolskiego pan Zdzisław Turkot (zmarły w 2018 r.).

PTSM to organizacja, w której aktualnie zrzeszonych jest około 30 000 członków, działa około 270 stałych schronisk młodzieżowych. Działają również schroniska sezonowe. Członkowie PTSM zrzeszeni mogą być w szkolnych kołach. Organizowane są obozy wędrownie, rajdy i zloty na szczeblach wojewódzkich lub ogólnopolskim. Członkowie PTSM mogą korzystać ze zniżek przy opłatach za noclegi oraz z różnych dodatkowych bonifikat (w zależności od danego schroniska). Oprócz legitymacji krajowych wydawane są także legitymacje międzynarodowe, które uprawniają do korzystania z noclegów w schroniskach znajdujących się w różnych państwach. Członkiem PTSM może zostać każdy – junior (do 26 roku życia) i senior, pod warunkiem, że wypełni stosowną deklarację i opłaci składki.

WYBRANE SCHRONISKA MŁODZIEŻOWE W MAŁOPOLSCE: Kraków („Oleandry”, ul. Grochowa, ul. Sokolska), Brzesko, Zakopane („Szarotka” i ul. Krzeptówki), Książ Wielki (schronisko zlokalizowane w renesansowym zamku), Stryżawa (w Beskidzie Żywieckim), Ochotnica Górna (w Gorcach), Skała, Łazy i Olkusz (wszystkie trzy na terenie Wyżyny Krakowsko – Częstochowskiej), Biecz (Beskid Niski), Rozdziele (Beskid Wyspowy), Ciężkowice (Pogórze Ciężkowickie).

POMNIK GRUNWALDZKI

Pośrodku Placu Matejki wznosi się od 1910 r. pomnik króla Władysława Jagiełły, zwany Pomnikiem Grunwaldzkim. Ku uczczenia pięćsetletniej rocznicy zwycięstwa pod Grunwaldem ufundował go kompozytor i wielki patriota: Ignacy Jan Paderewski. Pomysł na uczczenie zwycięstwa z 1410 r (15 lipca), podczas bitwy sił polskich, litewskich i ruskich z Krzyżakami powstał w jego myślach już 1870 r. Stwierdził wówczas, że skoro w 1910 r. będzie pięćsetna rocznica tego zwycięstwa – można byłoby uczcić ją wzniesieniem wielkiego pomnika.

Autorem pomnika jest rzeźbiarz Antoni Wiwulski. Odsłonięcie pomnika miało miejsce w lipcu 1910 r. na Placu Matejki, podczas uroczystej ceremonii.

400 osobowy chór (!) odśpiewał wówczas Rotę do słów Marii Konopnickiej i muzyki Feliksa Nowowiejskiego.

Pomnik Grunwaldzki zrodziła „*miłość głęboka Ojczyzny, nie tylko jej minionej wielkości i dzisiejszej niemocy, lecz i jej jasnej, silnej przyszłości*”. Fundatorowi przyświecała myśl wyryta na cokole pomnika” „*Praojcom na chwałę, braciom na otuchę*”. Pomnik składa się z monumentalnego cokołu zwieńczonego postacią króla Władysława Jagiełły na koniu (wykonany jest z brązu). Od strony Barbakanu dostrzec można figurę wielkiego księcia Litwy – Witolda, u stóp którego spoczywa śmiertelnie ugodzony wielki mistrz Zakonu Krzyżackiego Ulrich von Jungingen. Po bokach cokołu (z lewej) znajduje się grupa litewska i (z prawej) – polska. Od strony kolegiaty św. Floriana umieszczono postać chłopca zrywającego pęta. Całości dopełniają tarcze z herbami Królestwa Polskiego, Wielkiego Księstwa Litewskiego, Rusi, Ziemi Lubelskiej, Księstwa Mazowieckiego i Żmudzi.

W 1939 r. Pomnik Grunwaldzki zniszczony został przez Niemców. Odbudowany został w 1976 r. (autorem obecnego pomnika jest rzeźbiarz Marian Konieczny). Postawiony został w miejscu pierwotnego pomnika (ustawiony za pomocą potężnego helikoptera). Jego ponowne odsłonięcie było ważnym wydarzeniem dla mieszkańców Krakowa i całej Polski. Od tej pory, nieprzerwanie, odbywają się Ogólnopolskie Rajdy Grunwaldzkie.

Przed pomnikiem umieszczony został wówczas Grób Nieznanego Żołnierza (autorstwa profesora Wiktora Zina).

MATERIAŁY POMOCNE DO KONKURSU KRAJOZNAWCZEGO I LEPSZEGO
POZNANIA TERENU PODCZAS MARSZU NA ORIENTACJĘ

PÓŁWSIE ZWIERZYŃECKIE I SALWATOR

1. WYBRANE ZABYTKOWE OBIEKTY SALWATORA (NA ZWIERZYŃCU):

- Kościół św. Salwatora (częściowo romański);
- kościół i klasztor Norbertanek (z elementami stylu romańskiego);
- drewniana kaplica św. Magdaleny (na miejscu prasłowiańskiej gontyny);

FOLKLOR ZWIEZYŃCA. Z dziedzińca Norbertanek co roku wyrusza Lajkonik (w oktawę Bożego Ciała) w otoczeniu kapeli muzyków zwanych MLASKOTAMI; Lajkonik zmierza do Rynku Głównego. W Święta Wielkanocne na Salwatorze odbywa się barwny kiermasz zwany EMAUS.

2. KOPIEC KOŚCIUSZKI na wzgórzu św. Bronisławy (329 m.n.p.m.) usypany został na cześć wielkiego bohatera oraz jako z daleka widoczne przypomnienie wzniosłych momentów polskich dziejów. Miał dodawać otuchy i nadziei narodowi będącemu pod zaborami. Austriacy ufortyfikowali otoczenie kopca w XIX wieku. Dziś w forcie wokół kopca znajduje się muzeum, hotel i siedziba radia RMF.

3. Włóczkowie – dawni flisacy, którzy zajmowali się spławianiem drewna na Wiśle. Jako grupa zawodowa pojawili się w XIV wieku. W XV i XVI wieku, włóczkowie stworzyli kongregację; w XVI wieku posiadali już własną pieczęć i statut. Siedzibą włóczków był obszar między prawym brzegiem Rudawy a Wisłą. (Zwierzyniec). Kongregacja włóczków nie była cechem, ponieważ działała poza obszarem gminy miejskiej i nie podlegała jej władzom, lecz bezpośrednio wielkorządcy na Wawelu. Spławianie drewna - istotnego surowca dla kopalń w Wieliczce i Bochni znajdowało się pod wyłączną zwierzchnością monarchy. Włóczkowie mieli monopol na spław drewna aż do ogrodów królewskich (dziś: rejon Mostu Dębnickiego w Krakowie).

Zgodnie z legendą, to zwierzynieccy włóczkowie obronili Kraków przed Tatarami w 1287 roku. Na pamiątkę tego wydarzenia do czasów obecnych obchodzona jest zabawa ludowa zwana Pochodem Lajkonika.

Nazwa "włóczkowie" wzięła się od "włóczenia" drewna po wodzie; jest to nazwa lokalna.

WYBRANE GATUNKI ORGANIZMÓW jakie warto umieć rozpoznawać w naturze i na zdjęciach lub rysunkach:

Robinia biała (popularnie zwana akacją), berberys, brzoza, bez czarny, cis, dąb, dąb amerykański (czerwony), figowiec, głóg, jesion, jarzębina, jodła, klon jawor, kasztanowiec, klon zwyczajny, lipa, modrzew, platan, sosna, sumak octowiec, świerk, topola, wiąz, wierzba.

LEOPOLD WĘGRZYNOWICZ

W bogatej i postępowej przeszłości naszego narodu znajduje się wiele postaci, które mimo ich śmierci dzięki swoim postępowym ideom, dążeniom i hasłom, które wypełniały im pracowite dni życia, pozostają ciągle w pamięci i we wspomnieniach pokoleń sobie współczesnych i następnych. Jedną z takich postaci jest prof. Leopold Węgrzynowicz, gorący patriota, wybitny nauczyciel-wychowawca i propagator idei krajoznawstwa szkolnego.

Urodził się w 1881 roku w Tuchowie. W niedługim czasie po narodzinach Leopolda rodzina Węgrzynowiczów przeniosła się do Dobrej koło Limanowej. Z domu wyniósł Leopold wielkie zaangażowanie i umiejętność zjednywania sobie przyjaciół, co później ułatwiało mu pracę i organizowanie krajoznawstwa. Po ukończeniu szkoły podstawowej uczęszczał do Gimnazjum Wyższego – obecnie Liceum Ogólnokształcącego w Nowym Sączu. Przez osiem lat nauki wykazał się rzetelną pracą i zdolnościami, zwłaszcza w zakresie nauk ścisłych, a wakacyjne wędrowki po górach otaczających Dobrą sprzyjały rozbudzeniu się Jego zainteresowań krajoznawczych i poznawaniu sztuki fotografowania. Po zdaniu matury rozpoczął studia matematyczno-fizyczne na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. Lata uniwersyteckie były nie tylko okresem wytężonej nauki, ale i czasem, w którym nastąpiło ostateczne ukierunkowanie się poglądów i ideałów Leopolda Węgrzynowicza.

Po ukończeniu studiów, podczas pobytu we Lwowie, znajomość zawarta ze znanym krajoznawcą dr Mieczysławem Orłowiczem, spowodowała, że zaczął się interesować metodami i formami pracy krajoznawczej. W 1909 roku rozpoczął pracę w Kutach, we wschodniej Galicji jako nauczyciel szkoły średniej. Od chwili wybuchu I Wojny Światowej aż do końca 1916 roku służył w wojsku austriackim. Po odbyciu służby wojskowej pełnił funkcję nauczyciela gimnazjalnego w Stryju, a później w Nowym Targu. W 1919 roku rozpoczął pracę w Gimnazjum w Krakowie. Objęcie posady w Krakowie było ważnym momentem w życiu Leopolda Węgrzynowicza, gdyż Kraków był wtedy aktywnym ośrodkiem ruchu krajoznawczo – turystycznego, w którym dominowali nauczyciele.

Od początku swojej pracy nauczycielskiej był aktywnym działaczem społecznym. W latach 1917 – 1920 był komendantem hufca harcerskiego w Krakowie. W 1919 roku jako członek Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, podjął wypowiedzianą przez Ludomira Sawickiego myśl zorganizowania kół krajoznawczych młodzieży szkolnej. Mianowany później przewodniczącym komisji do spraw młodzieży, rozwijał szeroką działalność popularno – naukową w kołach krajoznawczych. Od 1920 roku redagował pismo krajoznawcze „Orli Lot”. W pierwszym jego numerze skierował do młodzieży między innymi następujące słowa: *(...pragniemy rozdmuchać tę iskrę, która w młodzieńczym rozpala się wieku, iskrę miłości ojczyzny, iskrę miłości wszystkiego co nasze, ziemi naszej, jej historii, zabytków ludu polskiego. Poznać aby ukochać – oto hasło nasze...)*. Jego zapał i niezwykła pracowitość były pociągającym przykładem tak dla uczniów jak i współpracowników. Tymi słowami wskazał młodzieży i jej wychowawcom, że iskrę miłości do ojczyzny rozpalać należy w młodym wieku aby rozgorzał z niej płomień na całe życie. Wokół „Orlego Lotu” skupił całe zastępy młodzieży. Prowadził szeroką korespondencję z młodymi krajoznawcami, drukował ich prace. W „Orlim Locie” pojawiały się także artykuły naukowców z zakresu przyrody, geografii, historii, językoznawstwa, etnografii, historii sztuki i innych dziedzin, co nadawało pismu wysoki poziom. Organizował wycieczki, obozy, kursy, wystawy krajoznawcze i wychowywał tych, którzy zostali Jego następcami. W 1936 roku, za ofiarną pracę z młodzieżą otrzymał Złoty Krzyż Zasługi.

W czasie okupacji był bez przerwy w kontakcie z młodzieżą, a w 1945 roku przystąpił do organizowania zburzonej przez wojnę pracy krajoznawczej. W 1947 roku wznowiono wydawanie „Orlego Lotu”, którego redaktorem ponownie został Leopold Węgrzynowicz. W 1950 roku, po ponad 40 latach pracy w zawodzie nauczycielskim przeszedł na przymusową emeryturę i powrócił do swojej ukochanej Dobrej. W tym też roku została rozwiązana Komisja KKMS i zaprzestano wydawanie „Orlego Lotu”. Po 1956 roku przyszła odnowa i wtedy niestrudzony Leopold Węgrzynowicz zaapelował do nauczycieli, by stanęli do pracy krajoznawczej z młodzieżą. Leopold Węgrzynowicz został powołany przez Ministerstwo Oświaty i Wychowania na przewodniczącego Centralnej Komisji do Spraw Krajoznawstwa i Turystyki Szkolnej. Mimo podeszłego już wieku, znów brał aktywny udział w posiedzeniach, przygotowywał programy, opracowywał regulaminy, współdziałał z czasopismem „Poznaj Swój Kraj” i organem PTTK „Ziemia”. „” (1952), „Odnowa szkolnych kół krajoznawczo – turystycznych” (1957), „Poznaj swój kraj i ojczyźnie służ” (1957), „Tradycje pracy etnograficznej kół krajoznawczych młodzieży szkolnej” (1959), „Materiały etnograficzne z powiatu limanowskiego” (1959) i „Prace i poszukiwania etnograficzne w powiecie limanowskim” (1959). Pogarszający się stan zdrowia coraz bardziej utrudniał działalność Leopolda Węgrzynowicza.. Zmarł w 1960 roku. Pochowany został na starym cmentarzu w Dobrej.

Profesor Leopold Węgrzynowicz całe swoje pełne ofiarnej pracy życie poświęcił idei krajoznawczej. Pracowitość, zmysł organizacyjny i zapał zjednały mu zarówno młodzież jak i dorosłych. Był pogodny i zawsze życzliwy dla wszystkich.